

ब) ऋग्वेदकालीन धार्मिक जीवन

१) ऋग्वेदकालीन देवता :

आर्यांच्या देवता ह्या निसर्गदेवता होत्या. निसर्गशक्तीपुढे तत्कालिन मानव हतबल असल्यामुळे त्याने त्या शक्तींना प्रसन्न करण्यासाठी त्यांना मानवीरूप देऊन त्यांची पूजाअर्चा सुरु केली. पाऊस, वारा, चंद्र, सुर्य, अग्नि यासारखे नैसर्गिक घटक आर्यांच्या देवतांचे विषय बनले. पृथ्वी, अंतरिक्ष व स्वर्ग या त्रिभुवनांत त्यांचे वास्तव्य असते अशी त्यांची श्रद्धा होती. त्यामुळे आर्यांच्या देवतांचे पुढिल प्रमाणे वर्गीकरण करता येते.

अ) स्वर्गातील देव : वरुण, सुर्य इत्यादी

ब) अंतरिक्षातील देव : इंद्र, वायु, इत्यादी

क) पृथ्वीवरील देव : अग्नि, सोम इत्यादी

प्रत्येक ठिकाणी राहणाऱ्या देवतांची संख्या ही अकरा होती त्यामुळे अशा एकूण ३३ देवतांची उपासना आर्य करीत.

अ) इंद्र :

ही आर्यांची सर्वात प्रिय देवता होती. इंद्राच्या वर्णनासाठी ऋग्वेदात २५० सुक्ते रचली आहेत. इंद्र ही प्रारंभी युद्ध देवता मानली व नंतर पर्जन्य देवता म्हणून लोकप्रिय झाली. इंद्र हा देवांचा राजा आहे असे मानले जाई.

ब) वरुण :

सर्व सृष्टीचा कर्ताधर्ता वरुण आहे अशी आर्यांची श्रद्धा होती. ऋग्वेदात १२ सुक्ते या देवतासाठी रचली आहेत.

क) सुर्य :

ही तेजाची व विश्वाचे पालनपोषण करणारी देवता मानली होती. सुर्य देवतेला प्रसन्न करण्यासाठीच गायत्री मंत्राची रचना केलेली आहे.

ड) अग्नि :

ही महत्वपूर्ण भूदेवता असून तिच्यासाठी २०० सुक्ते रचली होती. अग्निला सर्व देवतांचे मुख समजून यज्ञाद्वारे देवतांना आहुति अर्पण केल्या जात असे.

या देवतांशिवाय सोम (वृक्षवल्लींचा आणि सोमरसाचा देव) मरुत (वायुदेव) यम (मृत्यूदेवता) उषस् (सकाळचे प्रतितिधीत्व करणारी देवी. इत्यादींची देव म्हणून आराधना केली जाई. आर्यांच्या देवता सुद्धा पुरुषप्रधान असलेल्या दिसतात.

३) उपासना पद्धती :

विविध देवतांची स्तुती, स्त्रोत्रे, प्रार्थना, चिंतन, तपाचरण हे उपासनेचे मार्ग होते. अग्निला वस्तू अर्पण केली की ती देवतेला मिळते अशी आर्यांची श्रद्धा होती. त्यातून यज्ञसंस्थेचा उदय झाला. दुध, तुप, धान्य, प्राण्यांचे मांस, सोम इत्यादी वस्तू यज्ञात आहुतीसाठी वापरल्या जात. 'सोमयाग' नावाच्या सार्वजनिक यज्ञाचा उल्लेख ऋग्वेदात आहे. मुर्तिपुजा किंवा मंदिर बांधणीचे पुरावे मात्र सापडले नाहीत.

४) पारलौकीक कल्पना :

ऋग्वेदात स्वर्ग आणि नरकाचे उल्लेख येतात. त्यामुळे पापपुण्यानुसार कर्माचे फळ मिळते या कल्पनेवर त्यांचा विश्वास असावा.